

POŠTA U PAKLU

»U Varšavi više ne postoji jevrejska četvrt« — javio je sa ponosom Jirgen Strop, general nemačkih SS trupa, svom fireru u jesen 1943. godine. Jakoj nemačkoj armiji najzad je uspelo da u krvi uguši ustanak terorom, glađu, i bolestima izmučenog jevrejskog življa u Varšavskom getu, koji je izbio 19. IV 1943. godine. Geto, ograđena gradska četvrt za Jevreje, osnovan je još novembra meseca 1940. godine, po uzoru na drevne gradske četvrti u starom i srednjem veku. Najsiromašniji kvart okupirane Varšave opasan je malterisanim zidom visokim 8 metara, debelim dve cigle, i sa zabodenim komadima izlomljenog stakla na vrhu. Ova demarkaciona linija, koja je delila čovečnost od neljudskog, smrt od života, bila je dugačka oko 16 km, a trinaest ulaza, koji su ovaj pakao vezivali sa spoljnim svetom, bili su dobro čuvani. Ipak — poruke koje su izražavale nadu u beznadežno, strahovanje od užasnog, verovanje u neverovatno, dospedale su na drugu stranu zida organizovanom poštanskom službom, čije su postojanje omogućili perfidni mozgovi okupatora, koji su licermerno želeli da ukažu da, eto, i ovaj žigosani svet pod žutom trakom iza visokih zidova, nije lišen blagodeti civilizacije.

Getom, prolaznom stanicom ljudi na fatalnom putovanju koje je vodilo u gasne komore Aušvica, Treblinke, Majdaneka i drugih logora smrti, upravljao je svemoćni *Gestapo*, koji je ostavio zatočenicima neku vrstu samoupravljanja, da se brinu sami o celokupnom životu ove prinudne zajednice i da organizuju sve vidove javnog života. U Getu je biran savet Jevreja, zvani »Judenrat«.

Na čelu najpoznatijeg Varšavskog geta, čiji su stanovnici pružali herojski otpor neprijatelju i borili se nadčovečanski do poslednjeg čoveka pre nego što su konačno uništeni, — a o čemu je do sada mnogo pisano — stajao je ing A. Černjakov. U toku organizovanja javnih službi, on je organizaciju pošte — neophodne arterije javnog života — poverio članu jevrejske opštine Zabluđovskom. Poštarima je još 1940. godine zabranjen ulazak u geto, koji se sastojao iz jednog većeg i jednog manjeg dela, pa je prema tome i Zabluđovski

otvorio dve pošte. Međutim, posle velikog pokolja 1942. godine, preostalo jevrejsko stanovništvo se prebacilo u veliki geto i ostala je samo jedna pošta smeštena u ulici Krohmalna. Tu su se prikupljale pošiljke, vršio pregled i ostale poštanske manipulacije, pa su se pošiljke puštale u saobraćaj. Posebne marke u varšavskom getu nisu postojale, već su korišćeni žigovi za frankiranje sa oznakom vrednosti. Žig od 10 groša bio je određen za frankiranje štampanih stvari, od 20 groša za pisma i dopisnice u zemlji, od 30 groša za pisma i dopisnice u inostranstvu i za preporučena pisma u unutrašnjem saobraćaju, a od 50 groša za ekspres pošiljke. Uz ove žigove sa naznačenom vrednošću koristio se i žig četvrtastog oblika sa datumom i inicijalom R. Z. w. W (Rada Zidowska w Warszawie), što je u prevodu »Savet Jevreja u Varšavi«. U sredini se nalazio datum, a ispod njega S. P. D. Z. skraćena za Sabirno mesto u Jevrejskoj četvrti. Osim ovih žigova korišćen je i šestougao žig, sa natpisom Rada Zydowska w Warsavie (Savet Jevreja u Varšavi) i pri dnu Biuro Prym Przes. Postowych (Prijemno odeljenje pošte), a mnoge dopisnice nosile su još i mali četvrtasti žig sa natpisom »Judenrat Warschau« (Jevrejski savet u Varšavi). Žigovi su udarani prilikom odpremanja pošiljke.

Manje-više ovako je izgledao poštanski promet i u ostalim getima širom Poljske.

Korišćenje ovih žigova za poništavanje maraka u optičaju na teritoriji Poljske bilo je najstrože zabranjeno, jer su Nemci smatrali da bi prekrivanje znaka kukastog krsta i amblema Rajha, koji su se nalazili i na poljskim markama, poštanskim žigom geta, bilo krajnje uvredljivo za Nemački Rajh. U vezi toga treba napomenuti jedan tragičan događaj iz krakovskog geta, gde je službenica pošte u getu, poneta valjda filatelističkom strašću, žigosala poljske marke sa pečatom geta. Dok je radila na ovim filatelističkim »suvenerima« nemački vojnici su je iznenadili i streljali na očigled svih službenika ispred poštanske zgrade, a pronađene žigosane marke su spalili.

Pošta u Lodžu imala je svoju specifičnu istoriju. Godine 1939. 8. oktobra, Nemci su izdali dekret kojim su Lodž priključili Nemačkom Rajhu, i početkom 1940. godine ime grada je promenjeno u Licmanštat. Jevreji su po običaju skoncentrisani u jednu gradsku četvrt — geto. Svako napuštanje određene teritorije kažnjavalo se smrću. Grad je imao 250.000 jevrejskih stanovnika, a istovremeno i jaku industriju. Već godine 1939. organizovan je jevrejski komitet, na čijem je čelu stajao Mordehai-Haim Rumkovski, koji se sam nazvao: »Der Älteste der Juden« (Starešina Jevreja). Njegova uloga, gledana iz današnjeg aspekta je krajnje nejasna. Nacisti su mu poverili neku vrstu samoupravljanja unutar geta, sa daleko većim kompetencijama nego u drugim getima, i on je pet godina služio nemačkoj industriji, ulažući mnogo napora da organizuje prinudni rad u Lodžu. Nadao se da će time doprineti da se Jevreji Lodža poštede deportacije iz grada. Veliki broj izbeglica koji su dolazili u ovaj

grad nadajući se spasenju putem prinudnog rada, otežao je situaciju toliko da je smeštaj bio veoma komplikovan i iziskivao velike organizatorske sposobnosti. Rumkovski je dobio sva ovlašćenja od Nemaca da održava »normalan« život unutar geta. Imao je potpunu kontrolu nad svim dobrima u getu, pravo na suđenje, kažnjavanje i neki vid autonomije, tako da je ova četvrt živela pod direktnom kontrolom Nemaca, odvojeno od gradske administracije. Rumkovski je osnivao sve potrebne službe, među njima i poštansku. Poštu je otvorio 15. marta 1940. godine. Da bi se dobila jasnija slika o aktivnosti ove pošte već u prvoj godini njenog funkcionisanja, treba istaći da je izvršila raspodelu od 135.000 paketa iz Poljske i 14.300 paketa iz inostranstva. Manipulisala je sa oko 10.000 telegrama i preko 1.000.000 pisama i dopisnica i 64.000 novčanih uputnica u vrednosti od 1.700.000 maraka. Mnogi paketi nisu nikad stigli u geto, već su dospevali u nemačke ruke. Rumkovskom je dozvoljeno da štampa posebne poštanske marke za Geto u Lodžu. Godine 1942. 30. januara, objavljen je konkurs za izradu idejnih crteža za dve marke. Rumkovski je pozvao učesnike konkursa da idejne crteže sa natpisima na jidiš i nemačkom jeziku dostave njegovoj ličnoj sekretarici, gospođici Daum, na njegovu adresu i da se ime učesnika konkursa naznači u posebnom omotu, a ne na crtežu. Najbolji crteži biće nagrađeni sa 100, 60 i 40 maraka. Izbor je ubrzo izvršen i umesto dve, izdate su tri marke, u vrednosti od 5 pfeniga, u plavoj boji, od 10 pfeniga u zelenoj i od 20 pfeniga, u mrkoj boji. Na markama, čiji je autor ostao nepoznat, predstavljena su industrijska postrojenja u Lodžu. Na levoj strani marke nalazi se portret Haima Rumkovskog, na donjem rubu marke natpis »Judenpost-Litzmannstadt-Ghetto«, a u desnom gornjem uglu Davidova zvezda kakvu su nosili Jevreji na leđima i rukavu širom okupirane Evrope. Marke nisu bile gumirane ni zupčane, izuzev marke od 10 pfeniga, koja je bila gumirana.

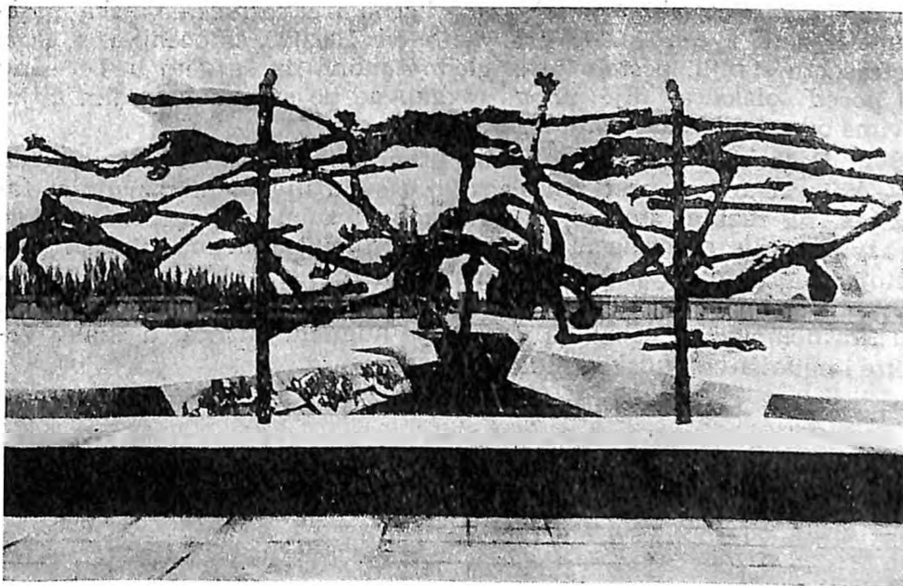
Danas je nemoguće odrediti tačan datum izdavanja ovih maraka, ali se veruje da su izdate sredinom 1942. godine i bile su u opticaju svega dva dana, a zatim su povučene i konfiskovane od strane nemačkog komandanta Lodža, Bibova. Posle rata pronađena je zaliha ovih maraka u zgradi Gestapoa u Lodžu. Geto u Lodžu koristio je tri poštanska žiga za poništavanje maraka, odnosno za frankiranje. Jedan žig sa natpisom u tri reda »Judenpost-Litzmannstandt-Ghetto«, drugi žig sa Davidovom zvezdom i datumom, i treći sa natpisom »Der Älteste der Juden in der Stadt Lodsch-Ghetto-Postabteilung I«, što deluje kao lični žig Rumkovskog, a u prevodu glasi »Starešina Jevreja Licmanštat Geto, Poštansko odeljenje br. I«. Do sada su pronađena samo tri pisma frankirana ovim markama.

Jednog hladnog januarskog dana 1943. godine otpočela je deportacija Jevreja iz Lodža za Aušvic. Iako je zbog velikog privrednog značaja geto u Lodžu najduže pošteđen, došao je ipak dan nje-

gove likvidacije. Godine 1944., 30. avgusta, Rumkovski je sa poslednjim transportom otišao u Aušvic, pošto je uzalud molio Nemce da poštede Geto. Navodno je i iz vagona očajnički dovikivao da je svojim postupcima želeo da spase svoje sunarodnike. Međutim, Rumkovski je ostao u sećanju ljudi kao saradnik okupatora. Odlaskom u Aušvic presudio je sebi sam, kao i Černjakov, koji je izvršio samoubistvo. Poslednji put viđen je septembra meseca u Aušvicu i njegovom smrću završava se tragična istorija geta u Lodžu.

U ostalim getima pošta je funkcionisala pod sličnim uslovima — možda treba napomenuti kao kuriozitet da se jedino u getu u Čenstohovu na poštanskom žigu nije pojavila reč »Jude«-Jevrejin, žig nije imao natpis »Judenrat« kao obično, već »Ältestenrat« — Tschenstochau, što znači »Savet starešina u Čenstohovu«.

U Terezinu, maloj garnizonskoj varoši na teritoriji Čehoslovačke, osnovanom još u doba Josifa II kao vojničko utvrđenje, stvoren je jedan svojevrstni geto. Ovo naselje građeno za 15.000 duša Nemci su naselili sa 130.000 Jevreja i stvorili jedan »ugledni« geto prema kome su vodili politiku »popuštanja«. Ovaj geto je osnovan krajem 1941. godine sa ciljem da se javnost zavara, jer su već neke glasine o postupcima sa Jevrejima u getima prodrle u javnost. Ovde su upućivani polujevreji i oni nemački Jevreji koji su bili posebno zaslužni za nauku, umetnost i književnost. Međutim, i oni su ubrzo upućivani dalje u Aušvic.

Nandor Glid: Spomenik u Dahau

Ovo naselje je uvek imalo svoju poštu; međutim, čim je logor otvoren, pošta je preseljena u susednu varošicu Baušovic, a pošta za geto bila bi prvo pregledana u Pragu i tamo raspoređena. Paketi su u prvo vreme često stizali u logor. 1943. godine, 10. jula, SS trupe, pod čijom je komandom bio geto u Terezinu, izdale su naređenje da pakete mogu da primaju samo oni koji od komandanta logora, odnosno geta dobiju posebno izdate marke. Te marke su štampane u Državnoj štampariji u Pragu i podeljene u ograničenom broju stanovnicima, koji su mogli te marke da dostave svojim prijateljima i rođacima izvan geta na teritoriji češkog protektorata. Samo paketi snabdeveni ovim markama mogli su se uručiti primaocu, a te marke se nisu poništavale, već samo lepile na pakete. Jedna marka je važila za jedan paket do 20 kg težine i izdavane su u tabacima od po 25 komada. Marke su bile tamno zelene boje i predstavljale su pejzaž iz okoline Terezina sa natpisom »Theresienstadt« i sa velikim razgranatim drvetom na levoj strani. Oznake za vrednost na ovim markama nije bilo. Mali broj ovih maraka je sačuvan, jer su stizale na paketima u veoma oštećenom stanju; veliki broj paketa nikada nije ni stizao na naznačenu adresu, već u nemačke ruke, a preživeli tvrde da su sa markama vršene i špekulacije i da su često preprodavane. Poznato je da su se u Terezinu izdavali blokovi od četiri marke u crnoj, tamno zelenoj i tamno mrkoj boji sa crvenim kontrolnim brojem. Ove marke i blokovi izdavani su sa ciljem da se impresioniraju predstavnici međunarodnog Crvenog krsta i drugih međunarodnih organizacija, koji su prilikom posete Terezinu dobijali spomen album i spomen blokove ovih maraka. Kada su posle rata i ova Potemkinova sela razgolićena i saveznička vojska našla u Terezinu svega 20.000 preživelih od 130.000 zatočenika, i to u strašnom stanju, postalo je očigledno svima da se geto u Terezinu i pored »olakšica« nije mnogo razlikovao po svojim krajnjim ciljevima od ostalih nacističkih logora.

Poštanska služba — služba prenošenja dobrih i rđavih vesti — koja vekovima prati čovečanstvo u svim njegovim razvojnim fazama, na raznim stepenima civilizacije i svim etapama istorijskog razvitka, nije otkazala ni u ovim najcrnjim trenucima ljudskog postojanja. Postojala je u čudnom rudimentarnom obliku kao svedok jedne od najmračnijih stranica ljudske istorije i pokušala je da i u tim nemogućim uslovima vrši svoju humanu dužnost u znaku večite i neuništive ljudske solidarnosti.